

I G. N.

EN ACADEMISK AFHANDLING
OM

YPPIGHETENS VÄRKAN

PÅ

FOLKMÅNGDEN I ET
SAMHÅLLE,

MED VEDERBÖRANDES SAMTYCKE,
UNDER

HISTOR. OCH PHIL. PRACT. PROFESSORENS,
HERR MAG. JOHAN
BILMARKS
INSEENDE

Til Allmän Granskning framgifven

AF

JACOB CALLMEIJER,

Österbotninge.

I Åbo Academiens Öfre Lärosal den 7 Junii 1777.

p. v. t. f. m.

Å B O,

Tryckt hos JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL,
Kongl. Acad. Boktr.

Alt ifrån äldre tider har man antagit flera och sär-
 skilda måttstäckar, at efter dem afmåta Rikens
 och Samhållens både vålmagt och styrcka. Man
 vet, at en del Statskunnige hafva inbillat sig, at det Ri-
 ke vore måttrigast, som ägde de vidsträcktaste grän-
 sor. Men äfven så litet som den menniskjo-kropp bör anses
 för den sundaste, som är ovanligen long och tjock, äf-
 ven så litet bör det Rike skattas lyckeligast bland alla,
 om hvilket man kunde säga det samma, som sådes om
Spanska Monarchien uti Konung PHILIP II:s tid, nemli-
 gen: at Solen aldrig gick neder i des Länder. En kropp
 kan så länge förhöjas, til des den antingen af egen tyngd
 förfaller, eller af tillströmmande våder-ihlar lätteligen sönder-
 brytes. Äfven så ligger ofta et Samhälles vanmagt
 förborgad uti en utvärtes förfärlig storlek. Ty om den
 stora Staten är glest bebodd, och åger emot sin stora
 rymd en ringa Folkstock, så måste Regeringens omsorg
 mera gå därpå ut, at vid magt hålla och försvara Riket,
 än at förbättra des tilstånd. Det liknar således en E-
 gyptisk Pyramid, hvars sidor äro af en hård Porphyr,
 men innantil är den tom eller med döda kroppar up-
 fylld. Om åter et samhälle vore äfven så tablrikt på
 innevånare, som vidsträkt til sina gränssor, så är det
 derföre icke det lyckeligaste. Ty lasterne tiltaga med
 myckenheten, äfven som smittosamma sjukdomar måst
 utvidga sig der Folket bor tätast tilhopa. Följakteligen
 om et så folkrikt Land skal äga bestånd, så fordras,
 at Regenten, skal hafva en Despotisk magt, samt likna
 Hercules, som med sin klubba krossar alla dem, som
 visa sig misnöjde med Regeringen, eller som afsmålas
 såsom

såsom farlige. Uti en sådan författning upphörer undersåta-
 renas frihet ock säkerhet, hvilka til lif ock egendom
 stå under Despotens våbehag. Desutom vitnar alla ti-
 ders årfarenhet, at tvedragt och uppror gemenligen skin-
 grat de ofanteliga Riksmattor, icke utan hela Riks-krop-
 pens dryga skakning, och undertiden med des plösslige
 undergång. Den så kallade verldenes Beherrskerinna,
 det Stolta Rom, är här uppå et stort och tillika bedröf-
 veligit exempel. Männe då et Samhälles styrcka och
 vålmagt består uti stora Krighårar, som ståndigt åro i
 rörelse? En såfång inbillning. En sådan krigisk Stat är
 ej olik en kropp, som har både ben och tenor, men
 saknat den nårings saft, som bör bibehålla de förra uti
 et varaktigt stånd. Lacedæmon ådrog sig på sin tid al-
 la samtida magters upmärksamhet: De Spartaner högak-
 tades för deras tapperhet, men kände aldrig det man
 kallar et lyckeligit lif. Deras bästa dagar voro under
 krigens tårande besvärligheter: hema lefde de föga
 bättre, än uslingar: De nekade sig ofta det nödvändi-
 ga, på det de skulle blifva så mycket mera ihårdiga, at
 skada andra. Stora penninge Caslor utgöra ej eller et
 Rikes vålmagt. Penningar åro ingen rikedom, då de
 blott anses såsom penningar: Ty de bestå af metaller,
 som Physice betraktade hafva i sig föga nytta: De tjena
 hvarken til menniskjans föda eller til någon af des be-
 quämligheter, ehuru de genom en nästan allmän öfver-
 enskommelse blifvit medel, hvarigenom föda och be-
 quämligheter kunna förvärfvas. De gamlas Saga om
 Midas, som med blotta vidrörandet förvandlade alt til
 gull, visar, at man i sjelfva Gull-högen kan vara mis-
 nögd och olyckelig. Desutom stora penninge Summor
 förvärfvas sällan utan underlåtarenes antingen odrågeliga
 arbete eller deras utmånglande, åfven på det nödvändi-
 gaste, och uti ingendera händelsen är et Rike vålmående,

få framt man ej vil inbilla sig, at Regentens interesse är vida skildt från underfåtarenas bästa. Af det som nu blifvit anfördt, torde man med fullt skjäl kunna sluta, at et Rikes samfkyldiga vålmagt och styrcka består uti myckenheten af vettiga, dygdiga, och idoga invånare. Det har derföre uti Stats-kunningheten varit et betydande Problem at finna, huru Folkmängden i et Land kan förökas. Vi vilje i dessa blad kårtteligen tillse hvad vårckan *Pppigheten* har på samma mängd.

§. II.

Uti allmänna sammanlesnaden finnes nu förtiden nästan ingen ting, som mera omtalas och mera lastas, men tillika intet, som mera beundras och eftersträfväs, än det man kallar *yppigbet*, hvilken af många anses såsom den väsendteligaste del af jordisk lyckfahghet. Men detta är ej det enda måhl, hvaruti menniskjan, som tillagt sig namn af den lilla verlden, har satt ett otillbörligt värde på sådane ting, hos hvilka hon finner några förmåner, bland en stor mängd af ofullkomligheter. Men hvaruti består *yppigbet*? Denna fråga kan lättare framställas, än besvaras. Dock säger man gemenligen, at *yppigbet* består uti et ymnigare bruk af jordiska håfvor, än nödvändigheten fordrar. Detta vore nog tydeligit, om man ägde en säker måttstäck, at därefter afmåta det, som man anser för nödvändigt; men sedan genom samhällets inrättning åtskillige Stånd och hedersgrader blifvit imellan underfåtare stickade, desse åter liksom fordra olika anseende, som igenom utvårtes prakt och glans utmärckes, så sker, at mången som tyckes föra en mycket *yppig* lefnad, likväl klagar deröfver, at han ännu saknar mycket af det nödvändiga. Låtom oss derföre gå längre tillbaka, at vi må få begrepp om *yp-*
pigbe-

pigbeten. En menniskja, som genom dageligt och trågt arbete endast kan förskaffa sig så mycket, som han til sitt lufs uppehålle och sin kropps vidmägt hållande behöfver, hon äger det nödvändiga, hvilket vi vilje kalla en *Physisk enbet*. Denne kan ej fånga sig af någon bequämlighet, ty han tåres af arbete, på det han ej må förtåras af hunger, törst och kjöld. Om den samme på en annan tid genom förvärfvad skickelighet kunde med lika möda förskaffa sig *tvänne* *Physiska enheter*, då behöfver han til sin nödvändiga conservation ej använda mera, än hälften af sitt förra arbete, och följakteligen kan han hädanefter, om han så vil, bequämligare lefva, än förut. Om han sedermera kunde med lika möda förskaffa sig tre, fyra, fem, sex och så vidare, *Physiska enheter*, så kan han, om han så vil, i proportion af sin välmåga äfven föröka sina bequämligheter. Åtskilliga grader af vårckeliga bequämligheter utgöra det, som vi egenteligen kalle *yppigbet*. Om vi derföre föreställa oss en Arithmetisk progression 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, &c. så utmärcka numrorne 1, 2, 3, 4, 5, 6, &c. om man begynner ifrån andra Classen den möjliga *yppigbeten*, som kan vara i hvarje Class. Jag säger med flit den möjliga *yppigbeten*; ty fast en äger flera grader af välmagt, så följer icke däraf, at han använder sin förmögenhet til *yppigbet* och sina bequämligheters förökande. Uti Pohlen är välmagten ganska olika fördeld, detta borde föröka *yppigbeten* derstädes, men den nästan allmänna fattigdomen gör, at *yppigbeten* är där mindre, än annorstädes. Men vi gå tillbaka til vår Arithmetiska progression. Såsom den, hvilken arbetar i första Classen, endast kan förvärfva sig en *Physisk enbet*, så kan han ej gifva sig, ty han kan ej föda sin hustru. Den som är i andra Classen kan försörja sin Hustru, men träder igenom sitt giftermål ned i första Classen, så framt ej

Hustrun äfven kan förtjena något. Den som är i Tredje Classen, kan underhålla et hushåll af Hustrun och et barn. Den som äger fyra Physiska enheter, kan föda sin Hustru, sitt Barn och et Tjänstehjon, och så vidare.

§. III.

Genom Skaparens värcan uti naturen är hos menniskjo-könen inplantad en benägenhet, at förena sig med hvarannan uti affigt at fortplanta sitt slägte, och at ännu lefva i sina efterkommande, sedan det naturliga lifvet har uphört. Ja, när menniskjan med olust och tröghet fullgjör andra skyldigheter, ofta mera väfendreliga, än denna, så finner hon måstadels sitt ömmaste nöje, at efterkomma den naturliga Lagens befallning, at så tidigt tråda i Äktenskap, som des ålder och andra omständigheter det medgifva. Men innan en ung Karl kan tråda i detta stånd, förelägger hans förnuft honom denna billiga fråga: Huru och hvarmed han skal i framtiden underhålla sig sjelf, sin Hustru, sina barn och nödigt tjänstefolk, at han i lugn må tilbringa sina dagar? Utvägar och medel härtil kunde man lätteligen finna, så länge menniskjorna ej ännu hade afvikit ifrån den naturliga entalldigheten, då största delen af dem hade utvalt herdalefnaden, hvarigenom icke allenast hustrun var nästan så skickelig at föda och underhålla hushållet, som mannen, utan deras rasxa barn kunde förtjena sig födan, så snart de rätt kunde gå. En Ungkarl, som då befant sig vara uti den i föregående paragraph nämnde andra Classen, kunde straxt täncka på at gifva sig och inrätta sitt eget hushåll. Nästan det samma gäller än i dag om Bondeståndet och jordbrukare, hvarföre ock desse i sin bästa och lättaste ålder kunna täncka på förenig med jämnåldriga utvalda makar. En talrik sam-

mille

mille langt ifrån at vara Föräldrarne til någon betydande tunga, är tvärt om et medel, at föröka deras vålmagt, när jag antager, som sig bör, at idoge Föräldrar upfostra sina barn til arbete. Ty här gäller, hvad FE-NELON på et ställe skrifver, nemligen: at jorden, den goda modren, föröker sina gåfvor efter myckenheten af de trefna barn, som henne upbruka. Hittils har *ypigbeten* ej lynas, men låtom oss nu antaga at den blifver et herrskande mode i et samhälle: Då finne vi, at utfikten vid menniskjo-slågtets fortplantning ansenligen förändrar sig. Den som då befinner sig i andra Classen §. 2. kan ej gifta sig, utan at räkka efter hand och genom Familjens förökning först uti och sedan under första Classen, det är uti en bitter fattigdom. Han måste således arbeta sig up til de öfre bequämlighets Classerne, innan han kan begifva sig i et Stånd, som fordrar så dryga omkostningar, som Ägtenskapet. Skulle hans bemödande ej lyckas, måste han slå alla giftermåls tankar utur hogen. Såsom menniskjorne uti et samhälle gemenligen tilväxa i proportion på den lätta tilgång de finna på lifsmedel; så tyckes den slutsats vara naturlig, at de som äro stadda i de öfre bequämlighets Classerne borde hafva de talrikaste Familjer; men imellan kommande fördomar och omständigheter låtta sig emot denna påtölgd, och erfarenheten strider aldeles häremot; ty ofräft får man se hos dem ganska få barn, och dem undertiden så ömkelige, at de mera likna Squeletter, än menniskjor. Om vi efterlöke ord-faken härtil, låra vi lätteligen finna, at sådant är en värckan af den irriterade *ypigbeten*: Man bibehåller de närvarande rikedomar på de tilkommande slågters omkostnad.

§. IV.

Man fördelar gemenligen innevånarena uti et samhälle

hålle i tvänne flockar, nemligen i närande och tårande lemmar. Denna skillnad är äfven så gammal, som den efter ordaförståndet är orimelig. Ty om de förre kunna liknas vid maten, som föder en lefvande kropp, så böra de senare anses för hjertat hvilket så fördelar blodet och närings saften på sina behöriga ställen, at lifvet derigenom vidmagt hålles. Bägge äro arbetande och gagnande: De förre syfta egentligen med sin osparda möda derpå, at föröka egen vålmagt, hvarigenom de tillika befrämja Statens bästa: De senare åter arbeta förnämligast för det allmänna, hvarigenom undertiden kan ske, at de måste förlumma sin egen vålmagt. Dock vore med orden huru det vil: saken är likväl, at bägge äro uti et vålbefäktat Samhälle oumbärlige. Vi vilje nu förnämligast hafva vårt afseende på de senare, efter *yppigheten* mera synes hos dem, än hos de förre, som omgås med jordbruk och handafslögder. Vid statens inrättning blefvo visä löner åt desse förunte, hvilcke då voro tillräckelige at underhålla dem ock deras Familjer efter det lefnadsfätt, som på den tiden var vedertagit. Men kårt derefter fick *yppigheten* mera inrymme uti samhället: Den förre alfvarssamma enfalligheten och tarfligheten aftynade, men öfverflödet i mat, kläder, hus, husgeråd och equipager förökades allt mer ock mera. Behofven tiltogo således efter hand, hvartil kom at en quickare affättning med varor gjorde, at de närande lemmar stegrade värdet på allt hvad de sålde. Således minskades Ambetsmäns löners värde uti samma måhn, som behofven genom *yppigheten* tiltogo; häraf hände, at det som vid Statens inrättning var hederligt, blef sedan nödvändigt ock kårtt derefter otillräckeligt, at dermed kunna lefva efter Stånd och vilkor. Om imedlertid hände, at myntet i Landet äfven undergick någon betydande förändring, så förfämrades

ån mera penninge - Löntagarnes vilkor derigenom, hvilkas löner voro väl til nummertalet lika, fast ån de ej ägde lika värde, som tilförene. I så beskaffade omständigheter kunna desse respectable män knapt tänka på någon Famille eller hushåll, så framt de af sig sjelfve ej äro nog bemedlade, eller tilfälligt vis kunna få en maka med någon betydande förmögenhet. Således förtärer yppigheten hos desse nu omnämnde, hvilkas antal ej är litet, den närings fast, hvaraf tilkommande Åtte-låggas skulle underhållas. Philemon har nyligen fått et emot des dygd och förtjenster svarande ämbete, hvarvid han äger 200 Riksdalers årlig lön: Han tänker nu på at inrätta eget hushåll: han finner väl, at denna lön ej är tilräckelig til at underhålla en Famille, hålft han, redan äger 1000 Riksdalers ungarls skuld, ehuru han, som allmänt kunnigt är, har lefvat inskränkt och beskedeligen. Ingen utväg gifves för honom at utom lönen förtjena sig något. Utsikten är dock gynnande, och saken kan hjälpas igenom et lyckeligen giftermähl med Fröken FLORINDA, som besitter en egen dom af 5000 Riksdaler. Han gör dock en närmare uträkning på sit bestånd i framtiden: 1000 Riksdal. afgå til skulds betalning: 1000 Riksdaler användas at köpa eget hus på Ämbets-orten: 1000 Riksdaler afgå til meubler och eqvipering, således återstå af den rika Flickans arf endast 2000 Riksdaler. Vidare finner han, at någorlunda kunna lefva efter Stånd och värde, fordras åtminstone 500 Riksdaler årligen, och följakteligen måste han inom 6 a 7 års förlopp aldeles råka i förlågenhet med sina financer. PHILEMON är både förnuftig och ömsint: han högaktar FLORINDA mera, ån at han vil fåtta henne på det hala. Han uppskjuter med sitt giftermähl til en annan tid, jag vet ej huru länge. Si detta är yppighetens värckan på Folkmångden i det antagna fallet.

§ V.

Yppigheten har vid första påseendet så många behageligheter i följe med sig, at man snart låter den vårc-
ka på alla sina gjöromål: den gör, at man gemenligen
föreställer sig annorlunda de förekommande saker, än de
vårkeligen äro, och deras förenskyldiga förhållande til oss
och vårt Stånd fordrar: Våra omdömen blifva härigenom
förhastade, och vi snärjas uti fördomar, hvilka äfven
hafva vårckan på folkmängden. Detta böre vi något
närmare förklara. Man har trodt, at naturen begåfvat
de Asiatiska Fruentimren med en fruktsamhet, hvilken
hon nekat de Europeiska, samt at Luft och Climat myc-
ket bidrogo, at underhålla denna skillnad. Denna me-
ning är väl en fördom; men om Fruentimren uti Asien
vårkeligen framföda flera Barn, än de Europeiska, så är
denna skillnad ej en vårckan af Climater, såsom man
inbillar sig, utan af en annan fördom, som leder sit ur-
sprung från yppigheten. En Chinesare sätter sin heder
deruti, at vara en fader för en talrik Famille, den kostar
honom ej eller mycket at underhålla, ty största delen är
nögd med det nödvändiga. Tvårtom huru många,
i synnerhet förnåme männer, äro icke i Europa, som
högeligen önskade, at deras Fruar ej måtte föröka Fa-
millen med några Barn, af fruktan at genom således
förökade omkostningar, deras förmögenhet ej skulle
blifva tillräckelig at underhålla Familjens tilbörliga anse-
ende i längden. Årfarenheten hos oss intygar mer än
nogsamt, at en rik Farbrors eller nådig Tantes dödsfall
gör, at fruktsamheten tiltager uti en Famille, hvilket
man näppeligen kunnat förmoda efter en tjugu-åra
ofruktsamhet: och detta sker helt naturligen, utan at man
bör falla på den tankan, at en generatio æquivoca gif-
ves. Chinesaren lefver under en Despotisk Regering,
fol

förljakteligen åger han sig ej själf, än mindre något annat, ty allt hörer Regenten til, yppigheten är således för honom en okänd sak: hans enda jordiska vållust är, at åga en kår maka, och se sig omringad af många barn. Men at det Chinesiska Climatet ej är mera gynnande för menniskjo-slågtets förökelse än det Europeiska, kan man nog samt deraf finna, at då innevånarens antal uti China icke blifvit fördubbladt ifrån Keisaren Xi-hoam-Ti regering, som lefde 24 år förr vår Frälsares födelse, så vitnar Historien, at Engeland nu råknar dubbelt så många innevånare, som det hade förr 150 år sedan.

§ VI.

Yppigheten framalstrar ännu andra fördomar, äfven så skadeliga för innevånarens tilväxt uti et Samhälle, som den redan omnämde. Menniskjan har undfått af Skaparen många och stora förmåner: Hon känner ock sin förträffelighet framför de andra djuren, men hon brukar ej alltid sina fördelar, såsom hennes skyldighet det fordrade: stadd uti vålmaktens skjöte, betraktar hon andra ting uti såfångans spegel: hon vil, at hennes förträffelighet och hennes förmenta goda smak skola synas uti allt det, som omgifver henne och hörer henne til. Således gifvas förnåma Personer, som använda dryga omkostningar på präktiga saker, på onyttiga men sållsynta ting, på det de måga hafva något at framvisa, som åtminstone i deras tycke förtjenar at beundras. Härvid vore i anseende på samhället ej mycket at påminna, i fall de omkostningar, hvilka på sådane bländvärk användas, förblefvo i landet och kommo egne medborgare til godo; men det sker gemenligen, då yppigheten har tagit öfverhanden, at allt inhämskt, ehuru smickrande det vore för såfångan, föraktas, och deremot det Utländska, fast i sig själf langt sämre, anses för utvaldt mästertycke. Yppigheten

pigheten gör afven, at man på vissa djur, såsom lång-
 foglar, hästar, hundar, och katter sätter et stort värde; at
 man anser dem såsom nödvändiga prydnader i et för-
 nämt hus, och använder på deras föda och bekvämlig-
 heter så stora omkostningar, at mången fattig mans
 barn skulle råka för en jordisk lycksalighet, at få njuta den
 föda och skötsel, som desse oförnuftige djuren äga. Det
 blifver höfligit, at taga brödet ifrån barnen och kasta
 det för hundarne. Huru sorgfällig är man icke, at ifrån
 främmande orter förskrifva dessa djur, på det man måt-
 te äga de vakrafte och bäst artade. Kaniske det Fruen-
 timmer i Lyon, som omtalas uti *Ession Chinois* ännu torde
 hafva några Systrar i lifvet. Hon berättar för en främ-
 mande Herre, som gjorde henne et besök, at hon
 med en fullkommenlig satisfaktion hade varit i Paris, at
 alt hvad hon der sedt och hört behagat henne så myc-
 ket, at hon väckeligen vore i begrepp, at ifrån Huf-
 vud-Staden förskaffa sig meubler, djur och domestiquer,
 så at Cavalieren efter någon tid skulle finna alt uti hen-
 nes hus vara Parisiskt, *bormis son pauvre mari*. Man
 kunde täncka, at denna artikel är för ringa at för-
 tjäna någon upmärksamhet, och at den moral är för
 hård, som ej tillåter hederligt Folk, at hafva sina små
 nöjen, efter de kunna hafva dem. Bortt, Bortt med en
 otidigt sträng Philosophie: oskyldige nöjen äro ej til
 at förkasta; men efter de äro förnuftige, som vilja haf-
 va dem, så borde de hellre njutas ibland de förnuftige,
 än ibland de oförnuftiga djuren. Men vi vilje något
 närmare bevila, at *ypigbeten* och fåfången hafva en
 större värdekan på folkmängden, än man föreställer sig.
 Herr Marskalken VAUBAN har räknat uti Frankrike vid
 pås 19 millioner människor, och deribland endast
 10000 förmögne Familier. Låt oss antaga, at på sam-
 ma tid en viss penninge stok cirkulerade underfåtarne
imel-

imellan, och at de nyfånade Familjer til at föröka sina små nöjen, sedan *yppigheten* i Landet tiltagit, indrogo hvardera 10 Physiska enheter om dagen, så är klart at samma dag, på hvilken denne indragning skedde skulle 100000 Personer hungrat och om de rike fortfarit, at på lika sätt hushålla, skulle inom en veckas tid någre begifvit sig utur Landet, någre på olofligit sätt förskaffat sig födan, och någre få förökadt sin arbetshet. Om man ännu lågre fortfarit, at på samma sätt ofra åt *yppigheten*, så hade folkmängden derigenom anseeligen aftagit.

§. VII.

Men *yppigheten* är icke allenast fördärfvelig uti stånds Personers hus och deras Familjer, utan sjelfva de närande lemman i et samhälle, hvilka gemenligen anses såsom moderstammen för folkmängden, måste kännas vid *yppighetens* skadeliga värckan. Bonde-folket kan icke underlåta, at tid efter annan skicka sina raske Söner til de större Städer och til Herregårdar, at bortfälja några vahrer. Desse råka derstädes uti bekantskap med de förnämre Personers drängar och betjänter, de se deras bequämliga lefnads sätt och deras prägtiga kläder, de höra omtalas deras stora löner och andra för dem obekanta förmåner. Påfölgden af detta omgånge blifver den, at den frodigaste ungdom af bägge Könen, som finnes på Landsbygden, söker tillfällen, at få tjänst i Städer na, och således slippa det idkeliga släpande och dageliga arbete, hvar med bonden kan skaffa sig en tarfvelig föda och en grof beklädning. Såsom desse antagas mera til at föra dermed Stat, än at gagna, så skjöta de ock med all sorgfällighet sin makthet, så at de företaga sig antingen intet eller måstadels onyttigt arbe-

arbete, och tro sig ej behöfva annat göra än klåda sig, äta, sofva eller följa sitt Herrskap på des lustresor. Påföljden af et så mot naturen stridande lefnads sätt kan ej annan vara, än at såsom de i ungdoms våhren ej hafva sådt något, så kunna de ej eller på mandoms hösten något uppskjära. Äfven så när desse goddags gossar ändteligen lämna sin tjänst, äro de oskickelige at söda sig sjelfva och underhålla hustru och barn. Inmedlertid lider Landtbruket, som är källan til en värkelig väl-måga, genom deras begifvande til Ståderne både til up-odling och folkmängden. Historien lærer oss väl, at för-nåme män hafva i de äldre tider uti sine hus underhål-lit et lika om ej större antal menniskjor, än nu sker, men desse voro af en helt annan art, än de förrut näm-näde och lefnads sättet aldeles olika: Ty de ärtagne Per-soner gjorde sina välgjerningsmän jemra heder, gafs dem i Allmänheten et större anseende, köstade dem i sjelfva värdet langt mindre och nödgade genom sin ständiga närvaro Herrskapet sjelft til en utvärtes anstän-dighet i seder, nyttig för dem sjelfva och hela nation. De förnåma Fruerna uptogo i sina hus och til sitt Säl-skap hederliga men fattiga Fruentimmer, och männer-ne påtogo sig vården för beskedeliga ynglingar, hållt af det adeliga Ståndet, hvilka blefvo deras Pager och Stallmästare, som ingalunda ägde den maklighet, som vår tids besjånter njuta, ty de blefvo allvarsamt under-hållne til des deras Patroner kunde förskaffa dem nå-gon emot deras dygd, skickelighet och förtjänster sva-rande lylla. Härigenom skedde, at dygd och estertän-ka hos bägge könen uplifvades och hägnades: Man sæt-tes i stånd at tidigt förtjåna något, och således tråda i åktenskap til samhällets värkeliga tilväxt och förmån.

§. VIII.

Oaktad det som nu blifvit anfördt, hafva dock nå-
gre

gre förfäktat den meningen, at *ypigbeten* vore en moder för industrien, den befrämjade allehanda konstors tillväxt i et samhälle, hvarigenom närings fången derstädes förökades, hvaraf en naturlig påföljd vore, at folk-mängden äfven måste tiltaga. Men en tilbörllig upmärksamhet på ärfarenheten synes tydeligen visa, at saken förhåller sig på et helt annat sätt. Ty torftigheten gör, at man med sorgfällighet måste tänka på alla lösliga medel til sitt och de sinas nödvändiga underhåll. Man öfvar sin kropp, man spänner sin estertanka och söker uti handtvärk och handslögder alla möjliga genvägar och förbättringar, hvarigenom konsterne nödvändigt måste uplifvas och utvidgas. Härefter sker, at det vackra vilar sig tillika med det nyttiga, och *ypigbeten* begynner nu förfäktat at få tråda in uti samhällen. Således är torftigheten en moder för industrien, och af denna är *ypigbeten* en naturlig, fast ej äkta dotter, och ej tvärt om, såsom man velat föregifva. Så länge *ypigbeten* är ännu i sin linda, så är den för samhälle icke onyttig, ty den befordrar penninge rörelsen, som är så nödvändig för samhällen, efter den gifver lif åt alla närings-fång. Men *ypigbeten* liknar vilka växter, hvilka så länge de ännu äro späda, kunna användas til en nyttig föda för människor, men sedan de hunnit til en frodigare växt, blifva skadelige och giftige: äfven så sedan *ypigbeten* fått taga öfverhanden, förquärfver den sin egen moder Industrien; ty ärfarenheten har länge vilat, at *ypigbeten* förleder människorna til lättja, gör estertankan slög och kroppen oskickelig. Men hvilka konster vinna något genom *ypigbeten*? Förmodeligen de prydlike mera, än de gagnande: De förre äro för et samhälle nästan det samma, som värman för en lefvande kropp; denne befrämjar lufs andarnas rörelse: men intet föder värman kroppen, ej eller de vackra konsterne för sig

sig sjelfva innevånarne i samhället: Men utan tillgång på nödvändig föda, bör man ej förmoda folkmängdens tillväxt. Jag lägger härtil, at slögder äro väl en källa til stor rikedom, men aktom oss, at ej elände därutur oförmärkt upprinner. Handel och handtvärken draga folket til Städerne och ofta utom sitt Fädernesland, Landsbygden blifver derigenom öde, nödvändighets vahrerne minskas, och folkmängden måste i samma mån aftaga.

IX.

Om något stånd skal vara och blifva varaktigt, så är ordning deruti äfven så nödvändig, som en förnuftig själ uti en sund kropp. Ordningen bibehålles genom dygders och goda seders jämna utöfning, och det samhällets innevånare, som om dessa sig beflitar, hägnas af sjelfva ordnings Herren, den store verldenes Skaparen, och förkofra sig under dess rika välsignelle. Tvärt om der laster tiltaga och herrska, der försvinner ordning, åtminstone til sin väsendteliga beskaffenhet, fast än någon utvårtas skugga deraf kan öfverblifva. Nu äro dygd och *ypsigbet* af så olika kynne, at de ingalunda kunna trifvas brede vid hvarannan. Den förra fordrar måttelighet uti allting, en mogen esiertanka uti alt företagande och nåres genom et jämnt arbete: det gods utöfning är dess föremähl, samt oskyldiga nöjen dels en belöning för använd möda, dels ock en upmuntran at fortfara uti viktiga skyldigheters fullgjörande. Den senare deremot syssellåtter egenteligen sina idkare med det sinliga, och förnuftet brukas endast at förhöja smaken uti nöjen och vålluster: de efterstråfva all möjlig bequämlighet i sitt lefverne, hvarföre arbete är för dem et nedrigt och odrågeligit ord, ty de andas intet annat än nöjen och deras beständiga förändring, churu
de

de kjøpas dyrt, ågas med mycken omsorg, nyttjas ofta ej utan osmak, ty förmycken eller ständig sötna är afven obehagelig, och lemna efter sig oro, olust, förströ-
 elle och vanmagt. Ibland de vigtigaste stånd är ofel-
 bart Äktenskapet, Planter-Scholan för menniskjo-slåg-
 tet, hvaruti förökelse och vållignelse förspörjes, när
 dygden luttrar den kärlek, hvar med äkta makar sig
 omfamna; ty deraf upkommer en innerlig vänskap och
 deras ättlingar utvisa nogsam, at Föräldrarne i otid ej
 offrat rökverk på främmande altaren. Men genom *yp-
 pigbeten*, som förvärrar sederna, förändras aldeles til-
 ståndet uti Äktenskapen: den vantrifs vid beständighe-
 ten och sysselsätter sina vänner med ombyten af all ting,
 til och med utaf kärleks föremåhlen. Sjelsvåldet tiltager,
 och gör at få vilja tråda uti Lagliga-äktenskap, som ej
 äro afpassade efter deras maktighet. Således när *yp-
 pigbeten* betraktas på sin rätta sida, ser man åter tydeligen,
 huru mycket den förhindrar folkmängden uti et samhäl-
 le. Ja, en nästan allmän årtarenhet intygar, at de för-
 mögnaste Familjer, som älska *yppigbeten*, äro ock de
 minst talrike, hvartil både Physiska och Moralska
 grund-ordfäker torde kunna gifvas.

§. X,

De slutfätsler, hvilka vi hittills anförde, och som be-
 styrka *yppigbetens* skadeliga värkan på folkmängden i
 et Samhälle, kunna ännu vidare förklaras med Exempel
 utur nästan alla tiders minnes böcker, hvaraf vi dock
 några få allenast denna gång vilje anförä. China är nä-
 stan det folkrikaste Keisardöme på vårt Jordklot, men
yppigbeten är ock derstädes inkränkt til den Regerande
 och några få andra familjer. Stränga förordningar äro
 utgifne emot *yppigbet*, hvilka handhafvas med all mö-
 C
 jelig

jelig alfvarsamhet. Chinesarne äro tvungne, at ständigt arbeta: De måste upodla de növändiga och lämna åt någre få at lysellåta sig med de vackre konsterna. Hvarföre en Chinesisk Keisare skrifver: Våre förfäder hafva derom varit öfvertygade, at om i deras länder funnes en man, som intet arbetade, eller en quinna som intet spann, så skulle genom dessas försummelse någon Chinesare vara, som på samma tid måste antingen hungra eller frysa. En sådan likom medfödd arbetsamhet har gjort at folkmängden derstädes är så stor, at Landet knapt kan föda flera innevånare och at författningarne mera syfta uppå de närvarandes vidmagt hållande, än folkmängdens ytterligare förökande. Det förra vinnes genom den högaktning, som Föråldrar äga ibland sina barn, och det senare genom den fördom, at et frivilligt återhåll från Äktenskap ansees såsom en sällsynt fullkomlighet; hvarföre det berättas, at i China skola finnas sex millioner Präster och et oräkneligt antal med Snöpingar. Om *yppigheten* vunne här inträde, skulle lifsmedlen blifva mycket ojämnt fördelte invånarne imellan, och följakteligen förordfaka lika fördelle, som en svår misfväxt.

§. XI.

SOLON, den försigtige Lagstiftaren uti Athen, gjorde, så mycket omständigheterna på hans tid medgäfvor, så förnuftiga inrättningar uti sitt Fädernes Land, at hvar och en medborgare kunde anse sig såsom barn af samma moder, för hvilka samtelige hon hade en lika stor omvårdnad, fast än af en olika beskaffenhet. Regeringsfättet var Demokratiskt; i följe hvaraf skedde, at hvar och en Athenienser kunde genom dygd och förjånster bana sig vägen til anseende och välmåga ibland sina jämnlikar.

likar. Man upmuntrade på allt sätt industrien, modren til samhällets vålmagt och folkmångdens förökning, utan at *ypigbeten* åtminstone på en long tid fick något insteg utifdenna namnkunniga Republique. Man lät det ej bero härvid, utan man var äfven upmärksam vid Industrien, at den värkeligen skulle bidraga til medborgarns rikväxt: Man fant tydeligen, at om alle utan åtskillnad finge göra sina egendomar fruktbara, så skulle de för-mögnare vinna för mycket och största delen förfåttas uti elände, hvilket kunde gifva anledning til förändring uti regerings sättet. Detta såg SOLON noglamt förrut, och stadgade därför, at de rike undfingo sådane förrättningar, vid hvilka var mycken heder, men stora utgifter och nästan ingen inkomst: De viktigare ämbeten i samhället, som borde förrättas utan någon Lön, blefvo deras lott, under det de fattige fyllselfatte sig med åkerbruket, konster och handelen. Alla Athenienser borde arbeta, ty man var då redan öfvertygad derom, at lättjan var en moder för allmän fattigdom, som störde samhällets lugn och bestånd. Genom desse författningsars efterlesnad tiltog Atheniensiska Republiken, och var uti et blom-strande tillstånd, när PERICLES vidtog des styrelse. Denne man, som älskade och gynnade allt hvad prydeligt var, uplifvade med all flit de vackra konsterna, hvarigenom *ypigbeten* småningom tiltog uti des Fädernes-Land: det manliga och nyttiga föraktades och vanvårdades, men på allt prägtigt sattes stort värde. Athen liknade nu mera en yster och väl prydd flicka, färdig at öfverlämna sig uti den första tiltagsna friarens våld, som sig annålte, och denne var PHILIPPUS, Konungen i Macedonien. Ehuru prunkande Athen var på den tiden, då PERICLES satt vid styret, så var den dock värkeligen i aftagande. Åkerbrukets skjötsef lämnades helt och hållet åt trälarne, Athenienserne drogos til Staden, der de

tilbragte tiden i fåfånga på torgen, på Skådespelen och vid hammarna: folkmängden minskades, ty vålmågan aftog i synnerhet genom pålagor, dem PERICLES förökte til en tredje del utöfver de vanliga: så stora hade omkostningarne blifvit, sedan *ypsigbeten* tiltagit, och Athen'eniska Republiken bestod ifrån den tiden mera af praktiska byggnader och utvalda konststycken, än af dygdiga och dugtiga medborgare.

§. XII.

Rom stort uti alt, lämnar oss et stort och märckeligt exempel på den vårkan, som *ypsigbeten* utöfvar på federna, vålmågan och folkmängden i et samhälle. Så länge Rom ej ännu hade sträkt sitt valde utom Italien, såg man måtelighet uti alla hus: kärlek för dygd och Fädernes Land var hos de gamle Romare herrskande, giftermählen voro nästan allmänna och ordentliga, Romerska gebiethet vimplade af en så tahlrik som manlig folkskara. Behofven voro ännu få, och följakteligen snart upfyllda. När en Romersk Dictator, mågtigare i sjelfva värdet än någon Romersk Kejsare, kallades från plogen, den han sjelf kjörde, til at föra Marskalks stafven i et tvetydigt krig, och efter århållen seger öfver Fienderne straxt förfogade sig til sin Landtkoja, at der vid upodla sin odalsjord om 4 å 5 Tunnors Land, hvaraf han underhölt sig och sin Famille, så kan man lätt föreställa sig, med hvilken ringa inkomst en Romare på den tiden var nögd. Men sedan til Rom hade blifvit inbragte alla de stora skatter, som de förmögnaste Riken uti verlden tilförene färskilt ägt, så tiltogo dageligen behofven med denna öfverflödiga vålmågan, hvarigenom *ypsigbeten* tiltog, och i synnerhet under Keisar AUGUSTI fridsamma regering upsteg til sin högd. Tänk

kefåttan förbyttes tillika med lefnads omständigheterna: Den gamla manliga dygden afstynade, och lasterne deremot tiltogo så allmänt, som ogräs är frodigt i en vålgjodd, men illa brukad åker. Grofva horerier, et förargeligt afsky för giftermåhl, frukter af et inrotadt sjelsvåld och en tiltagande *yppighet*, hade med de utländska rikedomar inkommit, under flera Sats-vålfningar ständigt tiltagit, och visste under fridslugnet sin skadeliga värkan. Alle beklagade sig öfver detta onda, äfven de som voro kjände, at ej utöfva den bästa moral. AUGUSTUS underlått intet at göra åtskilliga författningar til at håmma *yppigheten*, at förekomma de öfverklagade oordentligheter uti Äkten: förundte belöningar och värdigheter åt de makar, som ägde några barn, pålade deremot de ogifte Penninge böter, samt gjorde dem ovärdige villå förmåner, hvilkas förlust ej annat kunde än vara för dem mycket kjänbar. Men med alt detta uträttades nästan ingenting, de Romerske Rid-dare och andra förmögne förblefvo til större delen ogifte, hvartil kom at dels *yppigheten* dels en dermed förknippad girighet uti de öfre Stånds Clåsserne gjorde, at folket i de nedre Clåsserne blefvo aldeles utarmade, så at delse knapt kunde föda sig sjelfve, än mindre underhålla några hustrur och Barn, hvarigenom hån-de, at det mågtiga och lysande Rom utblottades mer och mer på medborgare. Det alfvarsamma Rom förstörde andra nationer, och *yppiga* Rom ödelade sig sjelf.

§. XIII.

Når man noga öfvervågar de Romerska författningarne, torde man mindre förundra sig deröfver, at de Romerske Skribenter så mycket omtala sina medborgares stora skuld och nybyggen, som Rådet nödgades,

at tid efter annan försända til de inkråktade länder, at Staden måtte befrias ifrån en mängd af utfattiga, hvaraf den plågades. Huru högt har icke det Romerska folket, äfven sedan det infördt så stora penninge summor hem til sig, önskat, at Leges agrariæ, hvilka tillade hvar innevånare i Rom et lika stort åkerfält at upodla och nära sig utaf, måtte uplifvas? De som ågde nästan hela den bebodda jordens inkomster, vore i langt fattigare och uflare tillstånd, än deras Förfäder kjänt uti sin enfallighet. Ordsaken til alt detta var, at rikedomarne hade blifvit någre få medborgares lott, hvilka förökade alt mer och mer sina inkomster genom utgifternas förminskning. Censores, som skulle vaka öfver sederna, hindrade genom en otidig måttelighets införande, penninge rörelsen, och följakteligen fik närings sâften ej sträcka sig til alla lemmanne uti Riks kroppen. När hårtil kom, at industrien lämnades åt trålar och utlåningar, så måste eländet dageligen tiltaga, och denne präktiga republique utstå den ena våldsamma skakningen efter den andra. Sparfamhets lagarne, i synnerhet de tre, *Oppia*, *Orchia* och *Fannia*, som botde vara likasom en fördämning emot den tiltagande *yppighets* strömmen, förökade äfven så mycket de förmögnares vålmåga, som menighetens fattigdom och elände, samt vårkade äfven så mycket emot folkmångdens tilväxt, som för sjelfva Regements constitution. Ja, rese beskrifningarne intyga, at Landsbygden så väl omkring Rom, som på andra ställen uti Italien, ehuru i sig sjelf ganska fruktbar, ligger dock nästan öde, hvartil *yppigheten* i de store Städerne ej litet bidrager, emedan den drager den raskaste ungdom dit genom de stora belöningar, hvarmed de vakre konster upmuntras, praktken underhålles, men de nödvändige och närande handafslögder på de fläste ställen vanskjötas.

§. XIV.

I senare tider lemnar oss Konunga Riket Spanien et stort och märkeligit exempel uppå *ypigbetens* skadeliga verkan på folkmängden i et samhälle. Man stannar uti förundran, då man jämnförer Spaniens fordna tilstånd med det närvarande. Detta land, som de Romare med så mycken möda kunde underkufva, berättas hafva födt uti Julii Caesaris tid öfver femtio millioner innebyggare, en nästan otrolig myckenhet, som bevisar, at jordbruket, ty nästan inga andra näringsfång voro hos dem då vedertagne, hade stigit til mycken högd. Folkmängden aftog väl sedermera genom ständiga krig, dock voro der öfver tjugu millioner, intil des vågarne til Ost- och Väst Indien blefvo uprakte, och Spanien skjördade utan särdeles möda och omkostningar i synnerhet från America så stora skatter af guld och silfver, at desse metallar växte til en sådan myckenhet, som de funnos i Palästina uti Konung SALOMOS tid. Men desse lykans gåfvor hafva af sin moder den art, at de ej jämt utdelas bland innevånarne i et Land; hvarföre så snart de lätt tiltaga, tilväxer äfven *ypigbeten* i samma måhn. Detta stedde äfven i Spanien efter Americas inkråkning. Guld och Silfverpenningar funnos der til et ovanligt öfverflöd, genom dem kunde man förskaffa sig både tilräckelig föda och allehanda gränslåter, utan at sjelf bemöda sig; följakteligen lämnade man det mödosamma, men nyttiga; idogheten aftynade, emedan man af grannen kunde emot redbara penningar bekomma alt hvad man åstundade. Et allmänt elände upväxte snart utur detta öfverflöd. Landet kunde ej vidare föda sina inbyggare, som naturligen äro bögede för alfvarsamhet och arbete, men hvilka genom den inritade *ypigbeten* förfallit til orklöshet. Man ville förminska det onda, men man

man förökade det samma igenom sjelfva botemedlet. Man utdref flera tusende både rika och trefna familjer, endast af den ordsak, det de ej tänkte lika med dem, som sjelfve knapt visste hvad de tänkte. Et naturligt straff följde uppå et så onaturligt förfarande emot et folk, som ej hade förbrutit sig. Nyttige konster flyktade bortt med de Landstörvifte medborgare: Åkerbruket ansågs ovärdigt för den Spaniska förnåmheten, och folkmängden blef så förminskad, at ehuru några hundrade år efter denna åderlåtning förlupit, och inga betydande krig i synnerhet i senare tider blifvit förda, så kan man dock nu förtiden räkna i Spanien, som på många ställen ligger oupodladt, ej öfver $7\frac{1}{2}$ millioner menniskjor, så at folkmängden och *ypsigheten* äro derstädes nästan i en reciproque proportion til hvarannan. Af andra nationers exempel vore lika lätt at bevisa, det all *ypsighet* i et samhälle, som ej grundar sig på inländsk idoghet, hvilken hämtar sin styrka af utlänningars fåfånga, är skadelig för folkmängden, utom hvilken och goda seder, intet samfund kan länge hafva bestånd. Men dettas utförande fordrar mera tid och ledighet, än jag nu äger.

